

Становище за дисертационния труд на Ивана Николова, на тема:

„Социалната държава в САЩ (1945 -1953 г.). Политически и обществени нагласи“

Предложената за защита дисертация на колегата Ивана Николова е с тема, която до този момент не е разработвана в България. От преспектива на изложената в края на текста библиография е видно, че и „навън“, и дори в САЩ тази проблематика не привлича интереса на историците. С тези думи бих искала да подчертая приносния характер на разработката.

Следя пряко образователното и научно развитие на Ивана Николова още от бакалавърските и магистърските и години, както и участието и на научни форуми като докторант първо в качеството си на университетски преподавател и член на Катедра Нова и съвременна история, а след това и като нейн научен ръководител след неочакваната кончина на проф. К. Грозев.

Дисертационният труд следва класическата „триглава“ структура. Разбира се, на първо място е уводът, в който присъстват всички необходими елементи. Ясно са формулирани предмет на изследването, цели, задачи, теза, неговият географски и хронологически обхват. В тази връзка смятам, че направеното от колегата „географско“ уточнение, че се разглежда „политиката на американската федерална държава, а не тази на отделните щати“ е напълно резонно. Прецизно е обосновано защо определени теми, като например борбата за граждански права, трябва да бъдат разгледани. Историографският преглед е на висота, а от обзорните страници, посветени на използваните документи, става ясно каква разнообразна изворова база използва колегата.

Глава първа е озаглавена „Пътят на САЩ към социалната държава“. Може би тук е редно да отбележа, че би следвало да има поставена хронологическа долна граница на засегнатия процес. Приятно впечатление обаче прави параграф 1 от Първа глава, който разглежда теорията за социалната държава. Текстът излага основните теории, свързани с това какво трябва да се разбира под „социална държава“, т.е. какви са нейните параметри, но и обръща внимание на съществените разлики в подхода към социалната тематика и проблеми между Европа и САЩ. Така по-нататък изложението ще подчертае дефицитите, които има американската държава на благополучието спрямо

европейския модел; но и от текста ще стане ясно защо това е така. Вторият параграф излага предисторията на социалната държава в САЩ, а именно преди 40-те години на ХХ век. Разбира се, тук най-важни са нововъведенията и постиженията на Новия курс – програмата за действие на президента Франклин Делано Рузвелт. Като „най-съществено“ е определено въвеждането на федералната пенсионна система. Моето мнение е, че всички реформи и мерки допринасят за разширяването на социалната държава през 30-те години на ХХ век в Съединените щати. Следва параграф: „Втората световна война и раждането на свръхдържавата“, в който са изяснени всички фактори, които стабилизират американската икономика и водят до растеж. В тези тежки години е открито сътрудничеството между бизнес и държава, което засяга и социалната държава. Спадът на желанието за реформи е следствие от икономическия растеж и отпадането на съществена част от проблемите от 30-те години, които са в основата на Новия курс. Промяната в данъчната система, с цел финансиране на социалното благополучие, е положителна крачка, реализирана в годините на световния конфликт. В обобщаващия четвърти параграф се подчертава, че политическият консенсус за изграждане на социалната държава, съществуващ до този момент, започва да се разпада. А това е първата предпоставка за провала, който ще стане видим през втората половина на 40-те и началото на 50-те години.

Ако до тук дисертацията следва хронологическия подход, във втора и трета глава се използва тематичният, който бих казала, че е по-труден. „Политическите нагласи за социалната държава“ е обект на изследване в глава втора. Параграф 1 едно носи метафоричното заглавие: „Обязване нтигъра: първи стъпки на новия президент“ и логично първо е представена личността на Труман (новия американски президент) и неговата политическа биография до този момент. Началото на неговото управление съвпада с края на Втората световна война, което означава огромен набор от проблеми в една много динамична вътрешна и външна среда. На лице са вътрешно политически и вътрешно партийни разгногласия, които усложняват бъдещата реформена дейност – това е засегнато в параграф 2. Електоралният възход на РП и съответно доминацията в законодателната власт води до по-трудни условия за работа. Дори по-голям проблем са противоречията в ДП относно цялостната визия на държавата и оттам – постигането на по-пълнокръвна социална държава. Изключително остър е проблемът с гражданските права, който разделя демократите. „Изгревът и залезът на Справедливия курс“ – следващият параграф всъщност е сърцевината на дисертацията. Изложени са целите му

и как трябва да се постигнат те. Заслужава да се отбележи, че един сектор, който обичайно остава встрани, тук намира място в реформената дейност – селското стопанство. Сред постиженията до 1952 г. могат да се открият: увеличение на минималната работна заплата, законът за жилищата. Естествено са посочени и провалите, като аналитично се посочват факторите за това. Не може да бъде избегната бушуващата Студена война, както и избухналата през 1950 г. Корейска война, което неминуемо се отразява на реформената дейност и на финансирането на програми. В заключителната част се подчертават проблемите със законодателната власт, които пречат на администрацията на Труман да реализира своя план.

Трета глава „Групите със специални интереси и социалната държава“ е опит да се открият и анализират конкретни подгрупи в американското общество, които въздействат върху утвърждаването и развитието на социалната държава. Групите с либерална насоченост стоят в основата на промотирането на социалната държава в периода до Втората световна война. В тази връзка ще определя заглавието на първия параграф, а именно: „Отслабването на либералите и Вторият Червен страх“ като доста сполучливо заради взаимодействието между тези две явления. Студената война и заплахата от комунизма набира скорост през втората половина на 40-те години и макартизмът става основен вътрешно политически фактор. Атаките на сенатора директно се отразяват на позициите на либералното движение, което стои в основата на Новия курс. Смятам, че няколкото страници, посветени на търсене на шпиони и разследвания, са подробности, които могат да бъдат изложени по-кратко в текста. Причините за упадък на либералното движение, от друга страна, са безкрайно „на място“, както и промяната във възгледите. „Интересите на бизнеса и профсъюзите“ – т.е. вторият параграф – акцентира на променените трудови отношения след Втората световна война. Бизнесът придобива по-голяма тежест и в резултат на това вече далеч не е толкова склонен на отстъпки. Междувременно профсъюзите не успяват да постигнат целите си – по-сериозни увеличения на заплатите в някои сектори и това води до отлив в тяхната популярност. В резултат на „годината на стачките“ през 1947 г. се появява Законът Тафт – Хартли, който в най-общ смисъл задава по-обстойна регулация на работата на профсъюзите; наложени са им някои ограничения и вече подлежат на по-сериозен контрол. „Ролята на групите със специални интереси за отхвърляне на Справедливия курс“ е третият параграф, в който са отхвърлени предложения, които Справедливият курс счита за изключително важни – полагане на

основите на държавната здравно-осигурителна система, каквато в САЩ реално липсва към този момент. С оглед на факта, че са предложени няколко законопроекта за тази сфера за кратък период от време, е ясно, че това е изключително важен казус за американското общество. Извън т.нар. „президентско“ предложение, останалите предвиждат само доброволно и частно осигуряване, което с нищо не би подобрило достъпа до здравни грижи на редовия американец. И тук са открити причините за провала на тази важна за Труман инициатива, но и едновременно е показано, че има положителни резултати в образованието по медицина и изграждане на здравна инфраструктура. Образованието, все пак свързано със социалната държава, също намира място в този параграф. И тук обаче президентът се проваля – неговите инициативи не са подкрепени от законодателната власт. Променената цялостна ситуация след Втората световна пречи безкрайно много на инициативите на Труман – това се налага като извод от заключителната част на трета глава.

От Заключението става ясно, че годините 1945 - 1953 г. са пропилени от гледна точка на процеса на изграждане на социалната държава. Аналитично са изложени причините за това: сложният баланс между правата на щатите и федералната държава; вътрешно и външнополитическите обстоятелства след Втората световна война; естеството на политическите партии.

Достоинствата на дисертацията са много: подходящи таблици, диаграми и приложения, които дават допълнителна дълбочина на изследването, таблици, умело вплетени в текста, изключително коректен научно справочен апарат, стегнат и концентриран текст, който не изпада в подробности.

Също така е спазено е изискването за броя публикации – те са 4 на брой. Но всъщност младата колега има общо 14 публикации по различни теми, което показва сериозно отношение и задълбочени научни интереси в съвременната история.

Общата ми положителна оценка за работата на Ивана Николов като докторант, както и конкретно за нейния дисертационен труд ми дава основание да гласувам „за“ да и бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

12 декември 2021 г.

доц. д-р Гергана Алексиева

